

Prof. Dr. Numan ARUÇ*

İLİM, BİLİM VE ÖĞRETİM VAKFI: İSABEY MEDRESESİ

Üsküp'te, Manastır'da, Selanik'te, Balkanların bu kalbinde, İstanbul'dan neredeyse bir asır önce vakıflar kuruldu, vakıfların ortaya koyduğu bütün müesseseler kuruldu. Burada bu vakıfların kurulduğu bütün müesseseler görevini en âlâsıyla ortaya koydular. Üsküp'te, bu havzada, İstanbul'dan önce Türkçe konuşuldu, İstanbul'dan önce ezanlar okundu, İstanbul'dan önce medreseler ilmi faaliyetlerini gerçekleştirdiler.

Balkanların en önemli merkezlerinden biri olan Üsküp'ten kucak dolusu selam getirdim sizlere. Oranın Türklerinden, Müslümanlarından ve bütün halklarından, bu güzel şehre ve bu güzel halkın insanlarına, bütün dünyadan katılan değerli dostlarımıza saygı ve sevgiler.

Ben, makalemi okumayacağım. Zamanımdan önce bitirmek istiyorum sunumumu. Öz ve net birkaç konuyu, birkaç noktayı, makalemin içinde olan birkaç paragrafı sizlere arz etmek istiyorum. Makalemin ismi, Bilim ve Eğitim Vakfı Olarak İsa Bey Medresesi.

Bildiğiniz gibi, Üsküp, Manastır, Selanik, Kosova Ovası, bu hat, İstanbul'dan önce fethedildiği bir hattır. Çok enteresan ki, Osmanlı'nın 20 milyon kilometrekare havzasında, hinterlandında, bu kadar az mesafe içinde, yani 250 kilometreyi geçmeyen mesafesi içinde 3 tane büyük vilayetini içeriyor; Kosova Vilayeti Üsküp, Manastır Vilayeti Manastır ve Selanik vilayeti Selanik. Bunlar 250 kilometreyi geçmiyor. Bakıyoruz, stratejik olarak Osmanlı, İstanbul'u fethetmeden önce buraları fethetmiş, buraları ele almış ve buraları ihya etmiş. İstanbul 1453, Üsküp 1392, Manastır 1391, Selanik ve diğerleri.

Üsküp'te, Manastır'da, Selanik'te, Balkanların bu kalbinde, İstanbul'dan neredeyse bir asır önce vakıflar kuruldu, vakıfların ortaya koyduğu bütün müesseseler kuruldu. Burada bu vakıfların kurulduğu bütün müesseseler görevini en âlâsıyla ortaya koydular. Üsküp'te, bu havzada, İstanbul'dan önce Türkçe konuşuldu, İstanbul'dan önce ezanlar okundu, İstanbul'dan önce medreseler ilmi faaliyetlerini gerçekleştirdiler.

* Makedonya Bilim ve Sanat Akademisi, Manu - Macedonian Academy of Sciences And Arts.

Şunu özellikle arz etmek istiyorum: Elbette, Osmanlı bir fetih imparatorluğu. Onu kimse inkar etmiyor. Ancak, bu fetih olayı hiçbir zaman bir vaka olmadı, bir olgu olmadı, her zaman olay ve hadise olarak kaldı. Yani zaman, mekan ve şartlara uygun olarak, zamanında ve mekanına uygun olarak, kısa, periyodik olarak gerçekleşen olaydır fetih olayı. Ancak, en önemlisi, bugün burada ve dünden itibaren bulunduğumuz sebep vakıf olayı ki, bir vakaydı, bir olguydu. Fetih-ten öte, Osmanlı, bu vakayı, bu olguyu ortaya koydu hiç kesintisiz; yani hiç kesinti vermeden, çok hassas ve net olarak. Ne şartlarda, bunu siz daha iyi biliyorsunuz. Bütün dünyanın bilmesi gereken bir şey var ki, Osmanlı, bir inşa, bir vakıf, bir müessese imparatorluğuymuştu, devletiydi; fetihden öteye, her zaman şehirleri, mekanları ihya eden, oluşturan. Osmanlı, Üsküp'ü ihya etti, yeniden inşa etti, Manastır'ı yeniden inşa etti, Selanik'i yeniden inşa etti. Bu bir realitedir, bu bir gerçektir.

Ne ile ihya etti ve inşa etti; vakıflarla. O kadar ciddi bir müessese kurdu ki, bütün dünyanın bunu çok iyi incelemesi lazım. Özellikle bizim bugün muasır medeniyet seviyesi dediğimiz bu vakıflar hâlâ Osmanlı'nın o hassasiyetini ortaya koyamıyorlar. Bu vakıfların içerisinde çeşit çeşit müesseseler var; ancak, benim konum olan ilim ve bilim müesseselerini çok önemseyemediğini görüyoruz. Vakıfnamelerde, bu eğitim ve bilim müesseselerinin dışında ortaya konulan bütün diğer vakıf öğeleri de bu müessesenin, yani ilmi müesseselerin ayakta durmasının öğeleri olduğunu görüyoruz. Ana unsur medreseler, ilim müesseselerinin ayakta kalması, camilerin ayakta kalması. Yani bu vakıf olaylarına baktığımız zaman, caminin yanında; yani dini hassasiyete, maneviyata verdiği önemin yanında, medreselere önem ve özen göstermesiyle, hemen ilime, bilime önemin olduğunu ortaya koyuyor. Gittiği her yere, imaretiyle, hanıyla, her şeyiyle medresesiz bir şehir göremezsiniz. Baktığımız kayıtlara göre, bugünkü Makedonya'da 70-80 arasında medrese var, sadece Üsküp'te 10-15 arasında medrese var. Şehirlerin büyüklüğüne göre, mekanların büyüklüğüne göre medreselerin sayısını da görüyoruz.

Medreselere bugünkü manada bakmayalım. Bakın o dönemdeki vakıf evraklarına; medreseler, bugünkü üniversitelerin ta kendisidir. Bugünkü üniversitelerin o medrese kampüslerini, o medrese yerleşkelerini örnek aldığını görüyoruz. Yani medreselerin tamamen her şeyiyle ilmi ve bilimsel faaliyetleri ortaya koyacak her şeyiyle fiziki olarak var olduğunu görüyoruz. Vakıfnamelere baktığımız zaman, özellikle medresenin bekâsının, devamlılığının çok önemli olduğunu görüyoruz.

Osmanlı, bir medeniyet kurucusudur ve bir medeniyetin ürünüdür; yani hem medeniyet kurmuş ve hem de medeniyetin ürünüdür, Türk-İslam medeniyetinin kurucusu ve Türk-İslam medeniyetinin kendisidir. Osmanlı Anadolu'da kuruldu; ama Rumeli'de, Avrupa'da, Balkanlarda vakıf stratejisiyle ihya oldu ve dünyaya saadet ve huzur getirdi. Makedonya'da eğitim ve bilim müesseselerine baktığımızda, Yahya Bey Medresesi var, Meddah Medresesi var, İshak Paşa Medresesi var; ama benim konum olan İsa Bey Medresesi üzerinde biraz duracağım. Dediğim gibi, sadece Üsküp'te 15 tane medrese var; onlardan biri İsa Bey Medresesi. Niye İsa Bey Medresesini aldım; çünkü hâlâ İsa Bey Medresesi bugün fonksiyonunu yerine getirmektedir.

İsa Bey Medresesinin 874 hicri, 1469'da kurulduğunu vakfiyesinden öğreniyoruz. Vakfiyesini ilk defa Gliša Elezovic'in ortaya koyduğunu görüyoruz. 1689'da Viyana ordusu, yani Avrupalılar Üsküp'ü yakınca, yerle bir edince, bu medrese de ilk halini kaybediyor. Her asırda Osmanlı Balkanları ihya ederken, Avrupalılar durmadan yakmışlar ve yıkmışlar. Bu vakıf eserlerine baktığımız zaman, o kadar yıkım, o kadar şeye rağmen nasıl ayakta kalmış bu eserler, şaşırtıyor. Çok eserler yapılmış. Yani Osmanlı, eşittir vakıf imparatorluğu; Osmanlı, eşittir vakıf devleti; Osmanlı, eşittir vakıf nizamının ta kendisi olduğunu rahatlıkla ortaya koyabiliriz. Özellikle bu

medrese, 1689'da Avusturya ordusu Üsküp'ü yakınca, ilk halinden sonra farklı haliyle yine devam etmiş. Osmanlı ayrılınca, bir ara oluyor, 1936'ya kadar kapanıyor. O dönemde, 1936'da yine açılıyor, 1941'e kadar görevini yapıyor, 1941 yılından 1984 yılına kadar yine kapanıyor. Bugünün Makedonya Diyanet Başkanlığı, eski Yugoslavya döneminde, 1984 yılında yine bu medrese kuruluyor ve hâlâ bugün bir modern binada İsa Bey Medresesi ismiyle resmi olarak görev yapmaktadır.

Bunu özetle arz ettikten sonra, bir konuyu müsaadenizle arz etmek istiyorum. Dünkü ilk oturumda ilgimi çeken bir konu var. Biz Makedonya'da, Balkanlarda yaşayan Müslümanlar bir şeye çok önem veriyoruz. Dünyanın bilmesi gereken bir şey var; Ne mütekabiliyet, ne paralellik, bu lafları bir tarafa bırakalım. Eğer biz Avrupa'da yaşarsak, eğer Avrupa bir insanlık, hak, hukuk medeniyeti ise, Avrupa'nın, oradaki Müslümanların, oradaki Türklerin hak ve hukukuna sahip çıkması gerekir. Orada yaşayan bir Müslüman Türk olarak ve bir bilim adamı olarak benim bu toplantıda mesajım ve sonuç bildirgesinde bunu konulmasını istirham ediyorum. Mütekabiliyet, paralellik, anlaşma... Onlar önemli; ancak, en önemlisi hak ve hukuk. İnsani, milli ve dini hakkım, her Avrupa üyesi olan devlet, bu vakıfların hakkını ve hukukunu kollamalı ve de hakkını ve hukukunu tekrar iade etmelidir. Biliyorsunuz, bu coğrafya Balkan coğrafyası. Komünizm döneminde geçti Bulgaristan, Makedonya, Arnavutluk, bütün vakıflar millileşti. Şimdi devletlerin görevi, bunların hakkını ve hukukunu iade etmesidir. Sadece Müslüman vakıfları değil, Hristiyan vakıfları da iade etmek zorundadır Avrupa ülkeleri ve Avrupa ülkesi olmak isteyen ülkeler.

Son mesajım şu: Osmanlı'nın bu vakıf stratejisinden, bu vakıf olgusundan, bu vakıf medeniyetinden bugün de bizim alacağımız çok dersler vardır. İnsanlığın en çok krize girdiği dönemi en çok hissediyoruz, çünkü her 10 senede bir savaş yaşıyoruz, vakıfların bize ilk el uzatan müesseseler olduğunu görüyoruz.